

ZASEDÁNÍ PRACOVNÍ SKUPINY SMLUVNÍCH STÁTŮ ÚMLUVY O ZÁKAZU BIOLOGICKÝCH ZBRANÍ (BWC)

Ve dnech 11. až 21. 7. 1995 se v Ženevě uskutečnilo již 2. zasedání výše zmíněné pracovní skupiny, které podle daného mandátu začalo projednávat otázky spojené s vytvořením účinného verifikačního režimu BWC.

Tato smlouva byla prvním mezinárodně právním dokumentem, který zavazoval smluvní státy k likvidaci jednoho druhu zbraní hromadného ničení. Její konečná verze byla vypracována na Konferenci o odzbrojení v Ženevě v r. 1971 (Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení, dále jen Úmluva). Vypracování této Úmluvy bylo dalším významným krokem v úsilí zaměřeném na úplný zákaz těchto druhů zbraní hromadného ničení. K podpisu byla předložena 10. dubna 1972, ČSSR tuto významnou Úmluvu ratifikovala 30. dubna 1973. Vstoupila v platnost po ratifikaci příslušným počtem států dne 26. března 1975. Úmluva je považována za první opravdový odzbrojovací krok, který jednou navždy staví mimo zákon jednu z nejnebezpečnějších zbraní hromadného ničení.

Tato Úmluva je o něco širší než ženevský Protokol. Ve své preambuli obsahuje kromě obecných prohlášení vyzývajících k plnění a zdůrazňujících význam Úmluvy, také výzvu k plnění ženevského Protokolu. Poté pokračuje konkrétními články. Článek I. se týká ve své podstatě definic a v době formulace této Úmluvy nemohl akceptovat poznatky, které jsou na úrovni současné doby. Proto na následných hodnotících konferencích byly tento i další články vždycky upřesňovány a definice se dotkneme v této souvislosti. Definovaná biologická agens a prostředky k jejich rozptýlení je zakázáno

vyvíjet, vyrábět, jinak získávat či předávat. Druhý článek obsahuje závazek ke zničení těchto zbraní, respektive k přeměně pro mírové účely. Článek III. obsahuje ustanovení o předávání biologických bojových prostředků, které je samozřejmě zakázáno. Článek IV. zavazuje každý stát této Úmluvy, aby v souladu s jeho ústavními prostředky přijal národní legislativní opatření, která by legalizovala ustanovení Úmluvy právě v národním měřítku. Velmi důležitý je článek V. pojednávající o konzultacích a vysvětlování nejasností. V době, kdy byla Úmluva přijata, ještě žádné závazky neobsahoval. Na hodnotících konferencích již byla přijata určitá opatření, prozatím však až do současné doby bez sankcí při neplnění a na dobrovolné bázi. Jedná se o opatření pro posílení důvěry, v podstatě o předávání určitých informací, které jsou upřesňovány na hodnotících konferencích. V originálním textu Úmluvy tato opatření specifikována nebyla a jejich obsah byl zformulován teprve na hodnotících konferencích. V článku VI. je na velmi obecné úrovni řešeno vysvětlování nejasností. Následující článek zavazuje státy k pomoci při použití nebo nebezpečí použití biologických zbraní. Článek VIII. specifikuje vztah této Úmluvy k ženevskému Protokolu; poměrně velmi důležitý článek IX. vyzývá k pokračování jednání a k dosažení brzkého souhlasu při jednání o zákazu chemických zbraní, což bylo zrealizováno v r. 1992. Článek X. zavazuje k výměně vědeckých a technologických informací, které se týkají předmětu Úmluvy, avšak pro mírové účely. Článek XI. se týká změn či dodatků této Úmluvy, které jsou možné pouze při jejich přijetí většinou států. Další články se týkají vstupu v platnost, doby trvání (neomezená), signa-

tářství a jazyka.

Hodnocení Úmluvy je prováděno na tzv. hodnotících konferencích, které se konaly v roce 1980, 1986 a 1991 v Ženevě. Tyto hodnotící konference pak upřesňují jednotlivé články na základě současných vědeckotechnických poznatků, respektive na základě zkušeností z plnění Úmluvy.

V roce 1991 proběhla v Ženevě již III. hodnotící konference k Úmluvě o zákazu a likvidaci biologických, bakteriologických (toxinových) zbraní. Účastnilo se jí 60 ze 118 členských států. Výsledky této konference se dají shrnout do několika závěrů, z nichž jsou nejdůležitější opatření k posílení důvěry. Jedná se v podstatě o kontrolní opatření na dobrovolné bázi, která byla již započata na II. hodnotící konferenci. Třetí hodnotící konference tato opatření ke zvýšení důvěry ještě prohloubila. Je nutné uvést, že na jedné straně tato opatření plní svoji funkci, tj. přispívají k upevnění mechanismů zmíněné Úmluvy, avšak na druhé straně tato výměna může vést i ke zneužití, ať již z hlediska porušování Úmluvy nebo z komerčních důvodů. Opatření k posílení důvěry (Confidence Building Measures - CBMs) jsou v podstatě hlášení smluvních států na dobrovolné bázi informující o výzkumu v předmětné oblasti, objektech a zařízeních, o publikacích, výměně vědeckých pracovníků apod. Tato hlášení však podává pravidelně jen asi pětina či čtvrtina smluvních států, a proto se hledají možnosti, jak verifikační opatření BWC legalizovat a upevnit. A právě otázky spojené s upevněním verifikačního režimu začalo projednávat v úvodu zmíněné 2. zasedání pracovní skupiny.

Jednání se zúčastnilo 53 delegací z více než 150 smluvních států. Jednání skupiny řídil velvyslanec Tibor Tóth (Maďarsko). Celkově proběhlo 21 zasedání. Problematika byla rozdělena do čtyř oblastí:

1. opatření k upevnění důvěry
2. definice a kritéria
3. technická spolupráce a pomoc
4. opatření k dodržování Úmluvy

Ke všem oblastem byly tzv. přáteli předsedy vydány pracovní dokumenty, které shrnuly dosažený stav výměny zkušeností:

Ad 1) Jedná se o již zavedené Confidence Building Measures (CBMs) založené na dobrovolnosti, které by v budoucnu měly být součástí právně závazujícího režimu. Některé CBMs však nemají podporu pro jejich legalizaci (např. CBM - "C" - výměna publikací nebo CBM - "D" - kontakty).

Ad 2) Obecně je této problematice věnována velká pozornost, protože od definic se bude odvíjet verifikační proces. Byla zahájena výměna názorů o seznamu patogenních agens, který byl zkompileován podle seznamů navrhovaných některými delegacemi (např. Rusko, Kuba, Francie, Německo, Čína), dosud zahrnujícím, např. 35 virů,

22 bakterií, 7 rickettsií, 48 toxinů (antihumánních), 20 zvířecích a 18 rostlinných patogenů, který však bude postupně upřesňován.

Ad 3) Jedná se o článek X. BWC, prosazovaný s maximálními požadavky zejména rozvojovými zeměmi, které by chtěly mít přístup k biotechnologiím, nejnovějším poznatkům apod. Této snaze se státy s rozvinutou biologickou základnou dost brání, protože se jedná o výsledky, které vyžadovaly vysoké finanční investice, např. do výzkumu. Jedná se o státy, jako je Indie, Nigérie, Pákistán aj. na jedné straně a USA, Francie, Holandsko aj. na druhé straně.

Ad 4) Jedná se v první řadě o oznamování údajů (deklarace). Měly by se týkat vojenských biologických programů a zařízení, laboratoří s úrovní zabezpečení BL3 a BL4, zařízení pro aerosolové rozptýlení biologických agens, zařízení k výrobě vakcín (i veterinárních), výrobní mikrobiologie, genetických manipulací a některých zařízení podle vybavenosti technikou. Další problematikou, o které se začalo diskutovat, byla opatření na místě, velmi předběžně se třemi typy inspekce - informativní, rutinní a inspekce na výzvu. Další možností je sledování publikační aktivity, legislativy, transferu - a pro zajímavost např. i sledování pomocí satelitů či letadel, což velmi rezolutně odmítly např. Nigérie a Kuba. V tomto okruhu problémů se předběžně diskutovalo o opatřeních při údajném použití biologických zbraní, která by byla podobná jako při úniku neobvyklého druhu biologického agens.

Konečným cílem tohoto a dalších jednání bude vypracování protokolu pro verifikaci plnění Úmluvy. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první společné setkání odborníků a zástupců ministerstev zahraničí, jednání probíhalo více na úrovni všeobecné výměny názorů a stanovisek, takže k formulování protokolu zatím nebylo možné přistoupit.

Přesto je již nyní nutno řešit minimálně dva okruhy odborných otázek, které budou muset řešit zainteresované resorty ČR dříve, než protokol Úmluvy vstoupí v platnost:

- A) Identifikace laboratoří a dalších zařízení podléhajících deklaracím (minimálně s úrovní zabezpečení BL3 a BL4 podle Biosafety level).
- B) Inventarizace patogenních agens a toxinů uchovávaných ve výše zmíněných laboratořích a zařízeních.

Je nutno zdůraznit, že uvedená inventarizace se týká patogenních agens a toxinů působících nejen na člověka, ale i na zvířata a rostliny, tzn. že bude pokrývat i zařízení v resortu ministerstva školství, zemědělství, potravinářského průmyslu a dalších subjektů, včetně soukromého sektoru.

Na základě závěrů tohoto zasedání se dá usoudit, že protokol bude mít konkrétní dopad pro ČR

v oblasti hlášení i budoucích inspekci v ČR a k tomu bude nutno upravit národní legislativu, včetně vytvoření národního orgánu.

Z jednání je patrné, že vypracování Protokolu bude velmi obtížnou a komplikovanou záležitostí vzhledem k odlišnosti názorů i zájmů, ať už jednotlivých států, či regionálních skupin.

Z mnoha vystoupení zúčastněných delegací je zřejmé, že většina smluvních států pociťuje nedostatek účinného verifikačního režimu a má zájem na posílení Úmluvy. Na druhé straně však v řadě vystoupení zazněla obava z možnosti narušení bezpečnosti států či národních zájmů. ČR dala jas-

ně najevo svůj postoj a připojila s k těm smluvním státům, které budou důsledně prosazovat posílení Úmluvy a realizaci zmíněného verifikačního režimu.

Plk. doc. MUDr. Jiří Bajgar, DrSc.
VLA JEP Hradec Králové
Otakar Gorgol
MZV ČR
prof. MUDr. Bohuslav Kříž, CSc.
SZÚ Praha

Do redakce došlo 17. 8. 1995